

Резнікова Н.В., Відякіна М.М.

УДК 339.92. 347.72

РОЛЬ ЄС У ПОГЛИБЛЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ КРАЇН АГАДИРСЬКОЇ УГОДИ ТА МАГРИБУ В УМОВАХ ПОСТКРИЗОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ

***Анотація.** Досліджено специфіку економічного співробітництва країн Союзу арабського Магрибу, Агадирської угоди та ЄС. Виокремлено чинники, що перешкоджають поглибленню інтеграції країн регіону. До внутрішніх причин їх інституційної та економічної вразливості віднесено однотипність економік, подібність профілю спеціалізації, відсутність організаційних, фінансово-економічних структур тощо. Аргументується, що для зміцнення колективних договорів і встановлення політичної стабільності в регіоні, ЄС варто докласти зусиль до поглиблення регіональної інтеграції.*

***Ключові слова:** Магриб, Агадирська угода, експортний потенціал, двосторонні угоди, ПІІ.*

***Аннотация.** Исследуется специфика экономического сотрудничества стран Союза арабского Магриба, Агадирского соглашения и ЕС. Выделены факторы, препятствующие углублению интеграции стран региона. К внутренним причинам уязвимости последних отнесены однотипность экономик, схожесть профиля специализации, отсутствие организационных, финансово-экономических структур и т.п. Аргументируется, что для укрепления коллективных соглашений и достижения политической стабильности в регионе, усилия ЕС необходимо сосредоточить на углублении региональной интеграции.*

***Ключевые слова:** Магриб, Агадирское соглашение, экспортный потенциал, двусторонние соглашения, ПИИ.*

***Summary.** The article reveals the specifics of regional economic cooperation between the states of the Agadir Agreement, Arab Maghreb Union and the European Union in times of post-crisis recovery and political instability in the region. The authors argue that despite the attention given to the investment agreements, the EU policy should provide more support to the economic development of the southern partners.*

The authors define the factors hindering the strengthening of the integration in the region, namely production of a narrow set of products along with the absence of division of labor; low income and lack of solvent demand, which shifts the focus to the markets in developed countries as consumers of raw natural resources; the need of industry protection limiting the scope and potential for the regional integration; highly differentiated level of economic development within the region. The internal causes of institutional and economic vulnerability of the group under analysis include similarity of the economies, industrial and agricultural specialization; lack of organizational, financial and economic structures; lack of necessary experience and elaborated partnerships, finances; poor political will to develop the mechanism of practical implementation of decisions. It is argued that the EU should foster regional integration, which will strengthen the collective agreements and promote political stability in the region.

***Keywords:** Maghreb, Agadir Agreement, export potential, bilateral agreements, FDI.*

Постановка проблеми. У країнах Близького Сходу, перед якими постає не лише питання боротьби з економічною кризою, але й з невизначеністю, інспірованою арабськими повстаннями, поглибився економічний розрив між економіками Північної Африки та країнами Перської затоки. Перші потерпають від зниження споживання, експорту та, в деяких випадках, призупинення виконання міжнародних угод. У той час, як перелік вказаних факторів навряд чи зміниться в найближчі два роки, на сьогоднішній день слід констатувати нестійку рівновагу між економічними і політичними інтересами в рамках політики ЄС на Близькому Сході та геополітичною невизначеністю в Північній Африці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості економічного розвитку країн, що розвиваються, знайшли своє відображення у працях вітчизняних і зарубіжних авторів А.С. Булатової, С.А. Кузьміна, В.К. Ломакіна, В.А. Мельянцева, А.І. Неклесси, А.І. Погорлицького, А.П. Румянцева, С.Л. Стоклицького, С. Роузфілда, М. Тодаро та ін.

Суттєвим є внесок в аналіз специфіки процесів соціально-економічного розвитку арабських країн учених Р.І. Беккін, Н.В. Жданова, А.Ю. Журавльова, А. Д. Ларіонова, М.Ю. Рубцової, Л.Л. Фітуні та ін.

Виділення невирішеної проблеми. Арабські країни, рівень реальної економічної інтеграції яких залишається надто слабким, аби позиціонувати себе як дієвого регіонального актора, постійно зазнають тиску з боку глобальної ринкової економіки. Остання, представляючи інтереси, передусім, розвинених країн, диктує правила економічної політики арабських країн, маніпулюючи їхніми конфліктами інтересів. Втім, в існуючій літературі відображено, передусім, позитивні наслідки поглиблення співпраці.

Мета статі полягає в критичному аналізі співпраці між країнами Магрибу та ЄС на тлі як наслідків сучасної глобальної кризи, так і політичної нестабільності, що віднайшла себе у феномені арабської весни.

Виклад основного матеріалу. Хоча держави Північної Африки в силу своєї обмеженої міжнародної фінансової інтеграції мали своєрідний імунітет від кризового інфікування, втім вони не могли не відчувати наслідків глобальної нестабільності, що позначилась на зниженні обсягів їхнього експорту до країн ЄС та зменшенні доходів від туристичних потоків, трансфертів мігрантів та іноземних інвестицій. Разом з тим, зазначене все ще дозволяє утримувати обсяги ВВП на позначці в середньому на 2-3 % вище, ніж у сусідніх країнах північної частини Середземномор'я [9].

Цілком прогнозовано, що арабські повстання 2011 року мали згубний вплив на економічне становище країн, де високий рівень інфляції підірвав імпорт, а зниження рейтингів держав з боку кредитно-рейтингових агентств зробило доступ до фінансування більш дорогим. В окремих випадках, ТНК лише репатріювало свій персонал (Lafarge), в інших – повністю призупинило виробництво (Nestle) [1].

Незважаючи на невизначеність, ЄС зосередився на поглибленні існуючого торговельного та інвестиційного потенціалу, пропонуючи дієві механізми виходу із існуючої економічної стагнації. Арабська весна, безумовно, призвела до збільшення акценту саме на торгівлі та інвестиціях. Очікується, що вже найближчим часом Європейська комісія представить остаточну версію проекту мандату для переговорів за угодами про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі з Єгиптом, Йорданією, Марокко і Тунісом.

ЄС також приділяє особливу увагу інвестиційним угодам, сподіваючись, що шляхом надання пільгових кредитів від Європейського інвестиційного банку, іноземні компанії зможуть заохочувати інвестиції до регіону. Втім, варто зазначити, що політика ЄС на Близькому Сході і в Північній Африці цілком природно орієнтована більше на користь ЄС, ніж його південних партнерів. Можна сподіватися, що у 2013-2015 роках політичні зміни призведуть до економічного поживлення, розширення споживчого ринку і збільшення можливостей для бізнесу [2].

Тим не менш, лишається незрозумілим, яким чином ЄС подолає традиційні протекціоністські інстинкти країн-членів і чи будуть останні готові споживати в колишніх обсягах в контексті подальшого скорочення бюджету в наступні роки. Так, фінансове співробітництво ЄС з Єгиптом передбачає розподіл близько 449 млн. євро у період 2011-2013 років, на тлі освоєних у 2007-2010 роки 558 мільйонів євро. У 2011 році 122 млн. євро були надані для допомоги в галузі енергетики, будівництва соціального житла, розширення торгівлі та підтримки сільськогосподарських угідь [5].

Єгипет, ймовірно, стане першою країною в регіоні, що отримає вигоду від модернізації і розширення Європейського банку реконструкції та розвитку й отримує фінансову допомогу від Центральної Європи та Близького Сходу. Інспекційна група ЄБРР має консолідувати плани з Марокко, Тунісом і Йорданією (з ймовірним виключенням Лівії на певному етапі). В кінцевому підсумку ЄБРР може кредитувати до 2,5 млрд. євро щорічно. Єгипет також отримав близько половини з 6 млрд. євро до 2013 року, решту ж розподілили між собою Марокко, Туніс та Йорданія. З точки зору торгівлі продукцією сільського господарства ключову роль відіграватиме дотримання визначених стандартів [3].

Зі схеми, представленої на рис.1., можна чітко простежити місце ЄС у визначенні торговельних та інвестиційних потоків у країнах Середземномор'я. Одні з них – Йорданія, Єгипет, Туніс і Марокко – є країнами-учасниками Агадирської угоди. Водночас, зазначені учасники нарівні із Сирією, Лівією, Палестиною, Алжиром, Туреччиною та Ізраїлем разом із Європейським Союзом формують Європейську середземноморську зону вільної торгівлі. У той же час, Туніс, Марокко, Алжир, Лівія і Мавританія становлять собою Арабський Магриб.

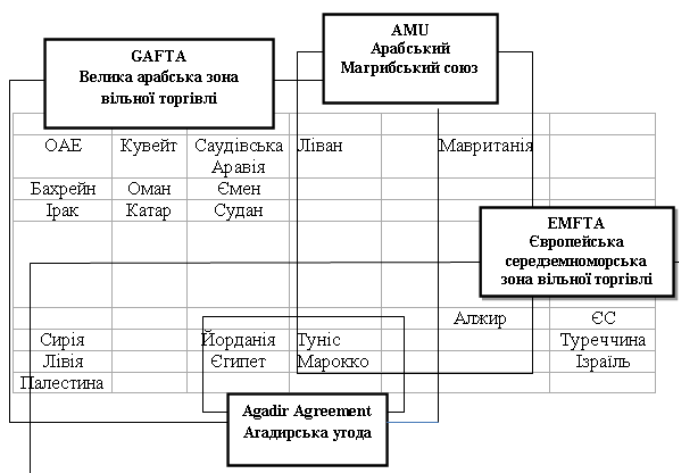

Рис.1. Торговельні угоди в країнах Середземномор'я

Джерело: [4].

Майже тридцятирічний досвід інтеграційних альянсів у регіонах, які розвиваються, свідчить про те, що навіть за великого бажання інтегруватися, країни, як правило, не готові до цього через ряд об'єктивних причин [8]:

1) перебуваючи на початковій індустріальній стадії розвитку, країни виробляють вузький набір продукції за відсутністю розподілу праці; низький рівень доходів і платоспроможного попиту зумовлює орієнтацію на ринки розвинених країн як споживачів сировинних природних ресурсів;

2) маючи можливості для внутрішньо-регіонального розподілу праці й інтеграції національних економік, країни постають перед необхідністю захисту промисловості, що обмежує потенціал інтеграції;

3) високий рівень диференціації показників економічного розвитку всередині регіонів, коли багатші країни відіграють роль донорів для бідних, нівелює фактори конкурентоспроможного розвитку.

Таблиця 1. Показники торгівлі в межах регіональних групувань (% від загального товарообігу)

	Агадирська угода	Арабський Магрибський союз	Велика арабська зона вільної торгівлі
Алжир		1,2	
Єгипет	1,5		13,6
Йорданія	3,0		35,7
Ліван			30,6
Лівія		2,7	5,1
Марокко	1,2	2,2	7,5
Сирія			46,7
Туніс	1,4	6,7	7,4
Мавританія		2,8	

Джерело: [4].

У той час, як країни Північної Африки мають порівняльну перевагу в сільськогосподарських товарах, спільна сільськогосподарська політика є перешкодою до ширшого доступу південних країн Середземномор'я на європейські ринки сільськогосподарської продукції. Крім того, у зв'язку з існуючою політичною ситуацією, для цих країн не було відкрито й сектор послуг. Втім, ЄС мав пропозицію розширення митного союзу за рахунок Туреччини, щоб включити до його складу середземноморські держави, охопивши, тим самим, сільськогосподарську продукцію й послуги.

Безперечно, такий крок дозволив би спростити доступ до європейських ринків та вирішити питання двосторонніх торгових угод і надання складних умов проходження сертифікаційних вимог. Однак, це передбачає певний прогрес у виробництві сільськогосподарської продукції та у стандартах, що означає політику підтримки фермерських господарств.

Торгівля послугами стане основним джерелом доходів у майбутнього, тому такому зростанню, очікувано, сприяла б зона вільної торгівлі. Тим не менш, для досягнення суттєвого прогресу зниження тарифів буде недостатньо, адже основні передумови для подальшої торгівлі включають як ефективне управління, так і незалежне функціонування правової системи.

Європа, як і раніше, є основним джерелом прямих іноземних інвестицій (ПІІ), що становить від 30 % до 40 % обсягу усіх інвестицій. У 2011 році обсяги ПІІ скоротилися на 23 % у порівнянні з 2010 роком. Туніс і Єгипет, зокрема, отримали близько 40 % ПІІ в першому півріччі 2011 року [2]. В Єгипті після кількох місяців заморожування руху капіталів, відбулося поживлення ПІІ в частині реалізації нових проєктів. Так, Марокко відрізняється від інших країн Магрибу та країн Близького Сходу суттєвим зростанням кількості проєктів, спрямованих на реалізацію прямих іноземних інвестицій. Серед причин інституційної та економічної вразливості угруповання – комплекс економічних, політичних і організаційних чинників, які умовно поділяються на внутрішні та зовнішні.

До внутрішніх пропонується віднести однотипність економік, подібність промислової і сільськогосподарської спеціалізації, відсутність організаційних, фінансово-економічних структур, необхідного досвіду й напрацьованих партнерських зв'язків, фінансів. Своєю негативну роль відіграла також відсутність належної політичної волі в розробці механізму практичного втілення прийнятих рішень.

Безумовно, історичні зв'язки арабських держав Північної Африки з ЄС відіграли безпосередній вплив на сучасний стан співпраці: нині на Європу припадає близько 2/3 зовнішньоторговельного обігу Магрибу, 60-70% експорту нафти (Лівія – до 90%) і нафтопродуктів, 80% фосфатів і продуктів їх переробки, а також різних видів промислової сировини і продукції сільського господарства [5].

Обсяг ПІІ в регіоні лише за перше півріччя 2011 року збільшився на 23 % у порівнянні з першим півріччям 2010 року [8]. Тим не менш, потоки ПІІ в цілому залишаються на рівні нижчому, ніж зареєстровано до кризи. Така тенденція, ймовірно, продовжиться й у 2013 році. У той час, як європейці витратили мільярди євро на фінансування та розробку проєктів, вони не змогли використати економічні важелі інвестицій для зміцнення політичної ролі в регіоні. Навіть з точки зору торгових угод, ЄС перевершила США. Коли Марокко й Алжир підписали угоди про вільну торгівлю з США (в 2002 і 2004 роках відповідно), вони зробили це на умовах, що суперечили зобов'язанням, які вони мали з ЄС. І це в той час, як ЄС, як і раніше, залишався найважливішим торговим і інвестиційним партнером для своїх південних сусідів.

Країни-члени ЄС протягом останніх років змагаються за доступ до реалізації нових інвестиційних можливостей. Конкуренція в регіоні зосереджується, в першу чергу, між Німеччиною, Францією, Великобританією та Іспанією. Прикладом цього може стати аналіз ситуації із тендером щодо поставки танків до Саудівської Аравії, в якому Іспанія, Франція та США виборювали право на контракт, потенційна вартість якого складає 3 млрд. євро. Насправді, ліберальна економічна модель була дискредитована корупцією, пов'язаною з режимами, які користуються підтримкою міжнародних фінансових інститутів. Так, у 2011 році Єгипет відхилив 3 млрд. дол. США (близько 2.3 млрд. євро) кредиту МВФ.

Висновок. З огляду на викладене вище, очевидно, що у найближчі роки основна увага зосереджуватиметься на наданні допомоги країнам з перехідною економікою. При цьому, реформи у зазначених країнах повинні сприяти, а не консервувати зовнішню підтримку. Нова європейська політика має бути розроблена у відповідь на вимоги змін. В зв'язку з цим, ЄС варто докласти зусиль до поглиблення регіональної інтеграції. Така інтеграція дозволить зміцнити колективні договори в регіоні і могла б сприяти встановленню політичної стабільності. У даному контексті першочергове завдання Європи полягає не у

претендуванні на двосторонні комерційні переваги, а в допомозі перехідним країнам інтегруватися в багатосторонній простір.

Джерела та література:

1. Bicchì F. The Union for the Mediterranean, or the changing context of Euro-Mediterranean relations [Electronic resource] / F. Bicchì. – Mode of access : <http://www.notre-europe.eu/media/Etud77-MediterraneanIntegration-TBehr-en.pdf>
2. Maghreb Bank for Investment and Foreign Trade to be Created [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.maghrebarabe.org/en/news.cfm?type=2&id=224>
3. McMahon E.R. Piecing a Democratic Guilt? Regional Organizations and Universal Norms / E. R. McMahon, S. H. Baker. – Bloomfield : Kumarian Press, 2006. – 244 p.
4. Regional Integration in the Mediterranean Moving out of the Deadlock? [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.notre-europe.eu/media/Etud77-MediterraneanIntegration-TBehr-en.pdf>
5. Sapir A. Eastern European lessons for the Southern Mediterranean [Electronic resource] / A. Sapir, G. Zachmann. – Mode of access : http://transatlantic.sais-jhu.edu/publications/books/Unfinished%20Business%20Pdf/ch23_Toperich.pdf
6. Schlumberger O. The ties do not bind: The Union for the Mediterranean and the future of Euro-Arab relations [Electronic resource] / O. Schlumberger. – Mode of access : <http://www.ingentaconnect.com/content/routledg/med/2011/16/001/art0009>
7. The Greater Arab Free Trade Area: Limits and Possibilities from Catching up with the Competition: Trade Opportunities and Challenges for Arab Countries / [in eds. B. Hoekman, J. Zarrouk]. – Ann Arbor: University of Michigan Press, 2000. – p. 285-307.
8. Орехова Т. Формування інтеграційних пріоритетів арабських країн Близького Сходу в умовах трансформації глобального світоустрою [Електронний ресурс] / Т. Орехова, Аль Макаріх Фарід. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mep/2011_12-13/3%20Orehova.pdf
9. Подцероб А. Б. Есть ли будущее у САМ? [Электронный ресурс] / А. Б. Подцероб. – Режим доступу : <http://www.iimes.ru/rus/stat/2007/30-05-07a.htm>

Кантур С.Ф., Кашкина О.П.

УДК 336.717

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПАССИВОВ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

Аннотация. В статье приведены разные трактовки понятия «пассивы банка», определены источники формирования пассивов банка, дана краткая характеристика построения собственных, привлеченных и заемных средств и функциональной направленности пассивов банка. Определена роль и значение пассивов для банковской деятельности и для обеспечения его финансовой устойчивости.

Ключевые слова: коммерческий банк, пассивы, ресурсы банка, привлеченные средства, заемные средства, банковская деятельность, финансовая устойчивость, ликвидность банка, платежеспособность банка.

Анотація. У статті приведені різні трактування поняття «пасиви банку», визначені джерела формування пасивів банку, дано коротку характеристику побудови власних, залучених та позичених коштів та функціональної спрямованості пасивів банку. Визначено роль та значення пасивів для банківської діяльності та для забезпечення його фінансової стійкості.

Ключові слова: комерційний банк, пасиви, ресурси банку, залучені кошти, позичені кошти, банківська діяльність, фінансова стійкість, ліквідність банку, платоспроможність банку.

Summary. The article presents the different interpretations of the notion «liabilities of the Bank», identified sources of the Bank's liabilities, given a short characteristics of construction of own and attracted and borrowed funds and functional orientation of the Bank's liabilities. Determined the role and the value of the liabilities of the Bank for banking activity and for ensuring financial stability of the Bank. In modern conditions of economic development, the problem of formation of resources has a paramount importance. Banks are playing a major role in the formation of optimal environment for the mobilization and free float of capital, accumulation of funds for the structural adjustment of the economy, and business development. Commercial banks carry out active and passive operations. Passive operations it is attracting Bank funds at the expense of own and borrowed sources with the purpose of creation of credit resources. Research of activity of commercial banks should start with a debit balance, which characterizes the sources of funds and the nature of the financial relations of the Bank, because it is passive operations to a large extent determine the conditions, forms and directions of the use of Bank resources, that is, the composition and structure of assets. But all, without exception, conducted by the Bank's operations have a single goal - increase of income and reduction of expenses of the Bank. Thus, the problem of formation of Bank liabilities is very important for the success of a commercial Bank.

Key words: commercial bank, liabilities, bank resources, attracted resources, borrowed assets, banking activity, financial stability, banks liquidity, the solvency of the Bank.

Постановка проблеми. Коммерческий банк проводит операции пассивные – по привлечению денежных средств, и активные – по размещению денежных средств. Пассивные операции банков, посредством которых образуются банковские ресурсы, всегда являются первичными по отношению к активным операциям, так как прежде чем размещать что-либо, необходимо сформировать ресурсы.